

Néhány gondolat a magyarországi vidéki térségekről

LIPTÁK KATALIN

Kulcsszavak: vidékfejlesztés, helyi fejlesztés, népességmegtartó képesség
JEL-kód: P25, R11

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

Magyarországon a vidéki térségek fejlesztése kulcsfontosságú, hiszen a lakosság közel 30%-a nem városi övezetben él. A vidék valódi értékeket őriz, ezeket a marketing segítségével még ismertebbé kell tenni és a vidéki turizmusban rejlő lehetőségeket is támogatni kell. A vidéki társadalom tagjainak fokozottan szüksége van a fennálló, kedvezőtlen gazdasági és társadalmi folyamatokat csillapító újszerű megoldások alkalmazására. Azokat a helyi fejlesztéseket, amelyek helyben születnek, helyi lakosok bevonásával, helyi kontroll alatt valósulnak meg és a fennálló szükségleteket igyekeznek kielégíteni, segíteni és támogatni kell. Ezeket a helyi fejlesztéseket a szolidáris gazdaság keretei között, a civil szervezetek együttműködésével vagy kezdeményezőképességével célszerű megvalósítani.

BEVEZETÉS

Magyarországon a vidéki térségek fejlesztése kulcsfontosságú, hiszen a lakosság közel 30%-a nem városi övezetben él. A népszámlálási adatok szerint 1980-ban a lakosság 30,5%-a élt vidéken, 1990-ben 28,8%, 2001-ben 29,8%, 2011-ben 29,6% és 2022-ben 29,9%. Az utóbbi évtizedben a vidéki népesség arányának enyhe növekedése volt megfigyelhető. Ha a magyarországi településszerkezetet vizsgáljuk, akkor több mint 1100 település 500 fő alatti aprófalú, amely egyértelműen alacsony, 150 fő/km² alatti népsűrűségű vidéki térség. Az Európai Unióban még mindig nincs egységes lehatárolás a vidék fogalmára vonatkozóan. Elfogadom Kulcsár (2017) megállapításait, miszerint a vidékfejlesztés az endogén erőforrások bázisán létrejövő fejlesztést jelenti, valamint a vidékfejlesztést, komplex jellegéből adódóan, több diszciplína is magához kötheti.

A HAZAI VIDÉKI TÉRSÉGEK JELLEMZŐI

A Gazdálkodás folyóirat 66. évfolyamának 6. számában megjelent Goda Pál és szerzőtársai tollából „A vidékfejlesztés helye és szerepe a fejlesztéspolitikában” (Goda et al., 2022) című tanulmányban megfogalmazott vitaindító kérdések közül az alábbiakkal kívánok foglalkozni:

Lehet-e a vidékfejlesztést csak agrármegközelítésből szemlélni, vagy érdemes tárgítani a fejlesztéspolitika perspektíváját?

A 2021–2027-es programozási időszakban Magyarországon a vidékfejlesztési szakpolitika hazai felértékelődését mutatja, hogy ez az egyetlen olyan fejlesztéspolitikai terület, ahol az európai uniós támogatásokhoz előírt hazai társfinanszírozás mértéke a korábbihoz képest jelentősen, 17%-ról 80%-ra növekszik (Goda et al., 2022). Ez nagy felelősség és reményekre is okot adhat, hogy ezáltal a felzárkózás nagyobb ütemben valósulhat meg.

A vidéki területeknek a gazdasági, az ökológiai és a társadalmi-kulturális funkcióknak is meg kell felelnie. A gazdasági funkciókhoz nemcsak a mezőgazdaság, hanem a kézművesipar, a rekreáció és a turizmus is hozzá tartozik. Nagyon fontos a még meglévő mezőgazdasági szaktudás felelevenítése azokban a térségekben, ahol még megvan a szakismeret, újjá kell éleszteni a korábbi nagy múltú mezőgazdasági tevékenységet, de ez sajnos nem mindenütt lehetséges. Számos településen igyekeznek a mezőgazdasági tevékenységet a korábbi közfoglalkoztatási jó gyakorlatokból kinőtt szociális szövetkezeti formában, a társadalmi vállalkozásokhoz kapcsolódva megvalósítani (pl. Hernádszentandrás településén a BioSzentandrás program vagy Trizs településén a Trizsi Ízek Szociális Szövetkezet). Egyetértek Goda (2012) gondolataival, miszerint a vidék már nem csak mezőgazdaságra alkalmas terület. A vidék fenntarthatóságához hozzájárul, hogy helyben értéket teremtve kell vonzóvá tenni a vidéket és nem az erőforrásait elszívni. Ez egy társadalmi szemléletváltással kell, hogy együtt járjon.

A vidék valódi értékeket őriz, ezeket a marketing segítségével még ismertebbé kell tenni és a vidéki turizmusban rejlő lehetőségeket is támogatni kell. Az elmúlt két évtizedben sok falusi vendégfogadót létesítettek, amely igyekszik a hazai és a külföldi turisták egyre magasabb igényeit kielégíteni. Úgy vélem, hogy a falusi turizmusban még sok kiaknázatlan lehetőség rejlik, amely egy átgondoltabb, turisztikai desztináció menedzsmenttel hatékonyabbá tehető.

A vidéki térségben élők számára a társadalmi innovációk megoldást jelenthetnek a fennálló társadalmi problémák megoldására. A társadalmi innováció definiálása a szakirodalomban még nem egységes (Benedek et al., 2015; Benedek et al., 2016; G.Fekete, 2015; Kocziszky et al., 2015; Kocziszky et al., 2017), ugyanakkor

minden, a fennálló társadalmi problémák leküzdését szolgáló újszerű, innovatív ötlet társadalmi innovációnak tekinthető. Egyre több társadalmi innováció jelenik meg a vidéki terekben is, amely segíti az alulról szerveződő folyamatokat is.

A VIDÉKI TEREK FEJLŐDÉSI LEHETŐSÉGEI

Milyen fejlődési lehetőségei vannak a vidéki területeknek Magyarországon?

A vidék problémáinak azonosítása összetett, ahogy G. Fekete Éva (2006) fogalmazott, a területi elmaradottság ötszöge az alábbi tényezőkből áll: az alacsony térségi jövedelemtermelő képesség, a környezeti erőforrások alul- vagy túlhasznosítása, az elszigeteltség, a demográfiai egyensúly megbomlása, a szükségletek kielégítésének akadályai és mindennek a következménye az alacsony foglalkoztatottság. Ha mindent szűkebb lakókörnyezetünkre, az Északmagyarországi régióra nézzük, akkor itt fokozottan érzékelhetőek a gazdasági és társadalmi problémák is. A halmozottan hátrányos helyzetű településeken a roma lakosság aránya kiemelkedően magas. A hazai kutatók körében G. Fekete Éva elsők között írta le, hogy a vidéki terekben a romák kirekesztettségének az elmélyülése térségi szintű gettósodáshoz vezet (Timár, 2020). A gettósodott területek fejlesztése pedig igazi kihívás, ahol a közösségfejlesztőknek is kiemelt szerepe van.

A vidéki társadalom tagjainak fokozottan szüksége van a fennálló kedvezőtlen gazdasági és társadalmi folyamatokat csillapító, újszerű megoldások alkalmazására. A legfőbb probléma a vidéki társadalom jelentős népességcsökkenése, amely az Európai Unió egészére jellemző fogyó és elöregedő társadalom kihívásaival, valamint a migrációs folyamatokkal azonosítható (Magyarország esetében az erős belső migráció is fokozza a kedvezőtlen helyzetet).

A vidék népességmegtartó képességének vizsgálata nem új keletű, már 1982-ben

célul tűzték ki az öt éves tervekben. Ennek ellenére a hazai szakirodalomban kevésbé kutatott témakör (Tóth, 1982; Sántha, 1983; Csatári, 1986; Konkolyiné Gyuró, 1991; G. Fekete, 1997; Magda et al., 2000; Hamza és Tóth, 2006; Tikász, 2007). Csatári (1986) szerint a népességmegtartó képesség többféle képességek együtteseként értelmezhető, így a település gazdasági eltartó képessége, az ellátóképesség különböző tényezői, a biológiai reprodukciós képesség, továbbá a településközösségnek és a településen élők ragaszkodásának a mértéke.

A vidék népességmegtartó erejének a növelésére az elmúlt években is voltak kísérletek, így a 2014–2020 programozási időszakban a Vidékfejlesztési Stratégia egyik célja szintén ez volt (Székely és Krajcsovicz, 2017). Nagy kihívás ez az elnéptelenedő, nagyon alacsony népességszámú, halmozottan hátrányos helyzetű vidéki térségek számára. Sajnos az eredmények a legtöbb esetben elmaradtak.

Az alacsony koncentráció eredményeképpen a szolgáltatásokat kell elérhetővé tenni, a hozzá rendelhető feladatok körét, az alternatív szolgáltatások bevezetését. A természetközelség előnyre formálható a periférikus térségekben, ha az egészséges lakókörnyezetet és a megélhetést biztosítani tudják a jövő generációjának, a környezeti

fenntarthatóság és a helyi erőforrásokra épített helyi gazdaság erősítése is megoldás lehet. A lassabb kulturális változások szintén tovább erősítik a helyi közösséget a társadalmi innovációk könnyebb befogadására, amit a helyi tudás és a régi értékek, hagyományok megőrzése eredményez.

Azokat a helyi fejlesztéseket, amelyek helyben születnek, helyi lakosok bevonásával, helyi kontroll alatt valósulnak meg és a fennálló szükségleteket igyekeznek kielégíteni, segíteni és támogatni kell. Ezeket a helyi fejlesztéseket a szolidáris gazdaság keretei között, a civil szervezetek együttműködésével vagy kezdeményező képességével célszerű megvalósítani. A fejlődésben elmaradott és a versenyképességben alacsony szinten lévő hazai vidéki térségek sajátos fejlődési útja, véleményem szerint, közelebb van a Polányi Károly-féle szubsztantív gazdasági modellhez, mint a formális gazdasághoz. A szubsztantív gazdaságban a szükségletek kielégítése a cél és nem a mindenáron való gazdasági növekedés, a munka természetes létezési mód, a munka társadalmi tartalmának elsődlegessége fontos és a termelő egyben fogyasztó is, a közösség felelősségvállalása pedig előrévalóbb, mint az egyéni célok (Polányi, 1976).

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

- Benedek, J., Kocziszky, Gy. és Veresné Somosi, M. (2015). Új innovációs paradigma? Regionális társadalmi innovációs potenciál javításának lehetősége szakértői rendszer segítségével, lehetőségek és korlátok. In: Veresné Somosi Mariann: „*Mérlés és Kihívások*” IX. Nemzetközi Tudományos Konferencia, Konferencia kiadvány, Miskolc, pp. 100–118.
- Benedek, J., Kocziszky, Gy., Veresné Somosi, M. és Balaton, K. (2016). Generating and Measuring Regional Social Innovation, *Theory Methodology Practice*, 12(különszám), 14–25.
- Csatári, B. (1986). A községek népességmegtartó képességének fő tényezői az Alföldön. In: Novák, L., Selmeczi, L. (szerk). *Falvak, mezővárosok az Alföldön*. Arany János Múzeum, Nagykőrös, pp. 779–784.
- G. Fekete, É. (1997). Fenntartható közösségek. In: Rakonczai, J., Timár, J. (szerk). *Alföldi tanulmányok*. MTA Regionális Kutatások Központja, Alföldi Tudományos Intézet. Nagyalföld Alapítvány, Békéscsaba. pp. 93–103.
- G. Fekete, É. (2006). Hátrányos helyzetből előnyök? Elmaradott kistérségek felzárkózásának lehetőségei az Észak-magyarországi régióban. *Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek*, 3(1), 54–68.
- G. Fekete, É. (2015). *Társadalmi innovációk a felzárkóztatás szolgálatában: Dél-Cserehát - Nyitás a jövőre*. Miskolc: Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar, 211 p.

- Goda, P., Hamza, E., Mezei, K. és Rácz, K. (2022). A vidékfejlesztés helye és szerepe a fejlesztéspolitikában. *Gazdálkodás*, 66(6), 532–558.
https://doi.org/10.53079/GAZDALKODAS.66.6.t.pp_532-558
- Hamza, E. és Tóth, E. (2006): *Az egyéni gazdaságok eltartóképessége, megélhetésben betöltött szerepe*. Agrárgazdasági Tanulmányok 2. Agrárgazdasági Kutató Intézet, Budapest. pp. 5–84.
- Kociszky, Gy., Benedek, J., Veresné Somosi, M. és Balaton, K. (2015). Regionális társadalmi innováció generálása szakértői rendszer segítségével. *Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek*, 12(2), 4–22.
- Kociszky, Gy. – Veresné Somosi, M. – Balaton, K. (2017). A társadalmi innováció vizsgálatának tapasztalatai és fejlesztési lehetőségei. *Vezetéstudomány*, 48(6–7), 15–19.
- Konkolyné Gyuró, É. (1991): A tájhasználat és a népesség alakulása a Zempléni-hegység térségében. *Gazdálkodás*, 35(4), 26–31.
- Kulcsár, L. (2017). *A vidékfejlesztés elméleti megközelítése: regionális és kulturális összefüggések*. Pro Ruris Egyesület: Mezőmadaras.
- Magda, S., Marsalek, S. és Miller, Gy. (2000). A változó agrárgazdasági feltételek hatása a vidékfejlesztésre és népességmegtartásra. *Gazdálkodás*, 44(különszám), 1–10.
- Polányi, K. (1976). *Az archaikus társadalom és gazdaságszemlélet*. Társadalomtudományi Könyvtár. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Sántha, J. (1983). Vizsgálatok a községek népességmegtartó képességéről. *Területi Statisztika*, 33(1), pp. 78–91.
- Székely, A. és Karjcsovicz, Á. (2017). A népességmegtartó képesség kérdésköre, valamint kísérlet annak számitására. *Jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok*, 12(1–2), 63–76. <https://doi.org/10.14232/jtgf.2017.1-2.63-76>
- Tikász, I. (2007). A népességmegtartó és népességeltartó képesség vizsgálata a Püspökladányi kistérségben. *Agrártudományi Közlemények*, 26(különszám), 210–219.
- Timár, J. (2020). Vidékről és vidékfejlesztésről Gadóciné Fekete Évára emlékezve. *Tér és Társadalom*, 34(4), 3–17. <https://doi.org/10.17649/TET.34.4.3336>
- Tóth K. (1982): Tények és érvek a Békés megyei községek népességmegtartó képességéről. *Területi Statisztika*, 32(1–2), 40–59.